

MICHELANGELO BUONARROTİ'NİN EDEBİ YÖNÜ

Cumhur KUZU

Öğr. Gör. Ankara Üniversitesi, ckuzu(at)ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6291-4807

Kuzu, Cumhur. "Michelangelo Buonarroti'nin Edebi Yönü". idil, 68 (2020 Nisan): s. 590-597. doi: 10.7816/idil-09-68-01

Öz

Rönesans denince ilk akla gelen üç büyük sanatçıdan biri Michelangelo'dur. Israrla bir heykeltıraş olduğunu vurgulasa da Sistina Şapel'in tavanını harikulade fresklerle donatan bir ressam, tasarladığı birçok yapının yanı sıra on yedi yılını San Pietro Bazilikası'nın inşasına adayan bir mimardır aynı zamanda. Neredeyse aynı zamanlarda yaşamış Leonardo da Vinci'nin özellikleri de göz önünde bulundurulduğunda, çok yönlü birçok sanatçının bulunduğu Rönesans dönemi için Michelangelo'nun farklı meziyetlere sahip olmasının çok sıra dışı bir durum olmadığı düşünülebilir. Fakat onu diğer sanatçılardan ayıran önemli bir özelliği daha vardır: Edebiyata duyduğu ilgi ve yazdığı şiirler. Özellikle Michelangelo'nun iç dünyasını keşfedebilmek, eserlerinin arka planında olan ve pek fazla açığa vurmadığı duyguları ve düşünceleri anlamak için sanatçının, belki de daha doğru bir ifadeyle, şairin şiirlerini bilmek büyük önem arz etmektedir. Michelangelo'nun edebi yönü ve şiirleri üzerine hazırlanan bu çalışma, sanatçının edebi anlamda kimlerden etkilendiğini, ele aldığı konuları, ilk şiirlerinden başlayıp gösterdiği şiirsel gelişimini dönemler halinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Michelangelo, Rönesans, İtalyan Edebiyatı, şiir

Makale Bilgisi

Geliş: 20 Ocak 2020

Düzeltilme: 15 Şubat 2020

Kabul: 3 Mart 2020

Giriş

Rönesansın büyük dehalarından ve en önemli sanatçılarından biri olan Michelangelo'yu tanımak, anlamak, eserlerini ve şiirlerini yorumlayabilmek için onu meydana getiren sanatsal ve entelektüel şartların, kültürel unsurların çeşitliliğini bilmek son derece önemlidir. Nitekim yaşadığı dönem, sadece İtalya'yı değil, tüm Avrupa'yı derinden etkileyen birçok gelişmeye sahne olmuştur. Hıristiyan inancı ile Aristoteles felsefesi uzlaştırılarak oluşturulan, akılcı düşünceden ve bilimden uzak skolastik felsefenin etkisi altındaki Orta Çağ İtalya'sında Tanrı-merkezli ve baskıcı bir yaşam anlayışı hüküm sürmektedir. Karanlık çağ olarak adlandırılan Orta Çağın büyük bir bölümünde sadece dini değil aynı zamanda politik bir güç olan Kilise, sosyal ve kültürel hayatın hemen her alanında egemendir. Ancak Orta Çağın sonlarına doğru, Kilise gücünü ve otoritesini kaybetmeye başlar. Bunun bir sonucu olarak felsefe ve bilgi Kilise'nin tekelinden çıkar, insanın dünya yaşamına ilişkin yeni düşünceler ve bakış açıları doğar. Bu yeni dönemde insan, rehber olarak kendine Eski Çağ dünyasını ve yaşam anlayışını örnek alır, Orta Çağ boyunca unutulmaya yüz tutmuş o dünyanın ideallerini ve düşüncelerini tekrar gün yüzüne çıkarmaya çalışır. İlk modern insan, ilk hümanist olarak nitelendirilen ünlü İtalyan şairi Francesco Petrarca, Eski Çağa duyduğu hayranlık ve antik eserlerin ortaya çıkarılmasında gösterdiği çaba, skolastik felsefenin karşısına Platon'u ve patristik felsefeyi çıkarması, insana ve dünya yaşamına verdiği değer ile Hümanizm ve Rönesansın öncüsü ve bu yeni dünya görüşünün ilk temsilcisi sayılır (Strathern, 2007: 81).

Skolastiğin elini kolunu bağlayan zincirlerinden kurtularak giderek özgürleşen insan, inancın ötesinde akla ve deneye dayanan bilim ile tekrar dünyanın ve kendinin keşfine çıkar. Böylelikle Tanrı-merkezli dünya görüşünün yerini, insanı evrenin merkezine koyan seküler bir anlayış alır. Artık insan, yaşamın her alanında kendini daha fazla göstererek ve becerilerini kanıtlayarak, kendi kaderinin belirleyicisi olduğunu hisseder. Orta Çağ ve Yeni Çağ arasında bir köprü, bir geçiş dönemi olan bu evre Rönesans olarak adlandırılır ve insanlık tarihinde modern dünyaya atılan ilk adımdır. Bu yeni dönemin insanı şu sözlerle tanımlanır:

Aklın hesapçı soğukkanlılığına sahip ve her aracı pervasızca kullanan insan; cesur değil, fakat sonsuz derecede hünerli, her şeyi kendi isteğine boyun eğdirmeye düşkün insan; hak etmeksizin, herhangi bir din sevgisi duymaksızın, gününü gün etmeğe bakan ve tüm davranışlarını sırf buna uyduran, üstelik görkemli bir atalar gururu besleyen ve ateşli bir şöhret ihtirası ile yanan insan; serbest düşünen, yıldızlara inanan, buna rağmen, sakıngan bir dindarlık güden ve Tanrıya salt bir itaat gösteren insan; zevk ve sefaya doymaz, fakat bilgi ve sanata da aynı derecede tutkun, her güzel şeyle vurgun ve her güzel karşısında kendinden geçen, bizzat kendisi bitmez tükenmez, yorulmak bilmez bir temaşa olan insan (Burckhardt, 2013: 22).

Avrupa'nın diğer devletleri gibi ulusal birliğini sağlayamamış ve şehir devletleri arasında bölünmüş İtalya, gün geçtikçe zenginleşen ve toplumda kendine hatırı sayılır bir yer edinen burjuva sınıfıyla Rönesansın filizlenip gelişebileceği Avrupa'daki en verimli topraklardır. Yüzyıllarca Dante, Petrarca, Machiavelli gibi birçok aydının eserlerinde yakındığı siyasi bölünmüşlük bir bakıma avantaja dönüşür. Ün arzusu duyan ve tarihe kalıcı izler bırakmak isteyen, bireysel yetenekleri ile ön plana çıkan İtalyan prensleri, beylerinin ya da şehir yönetimlerinin birbirleri ile yarıştığı bir rekabet ortamı vardır (Burckhardt, 2013: 36). İtalya'da söz sahibi beş büyük devlet olan Venedik Cumhuriyeti, Napoli Krallığı, Milan Dukalığı, Papalık hükümeti ve Floransa Cumhuriyeti arasındaki bu rekabet önceleri siyasi ve askeri iken, Rönesans ile birlikte kültürel alana taşınır (İnalçık, 2011: 51).

Şehirlerin toprak bütünlüğünü korumasını öngören, 1454 yılında imzalanan Lodi Barışı ile devletler arasındaki bitmek bilmez savaşlardan yıpranan İtalya'da bir barış dönemi başlar ve Rönesansın yayılması ve gelişmesi için uygun ortamı yaratır. Bu barış dönemi, Floransa Cumhuriyetinin fiili lideri konumundaki "Muhteşem Lorenzo" olarak bilinen Lorenzo de' Medici'nin yürüttüğü başarılı denge politikası sayesinde İtalya'da, kırk yıl gibi uzun bir süre boyunca devam eder (Roscoe, 1825: 34).

Rönesanstan bahsedildiğinde Floransa Cumhuriyeti ve Medici ailesinin rolüne ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. İtalya ve Avrupa'da özellikle bankacılık alanında faaliyet gösteren birçok varlıklı ailenin yaşadığı Floransa, XV. yüzyılın önemli merkezlerinden biridir. Sahip oldukları zenginlikler sebebiyle büyük aileler yönetiminde söz sahibidir. Bu zengin ailelerden biri de Medicilerdir. Babasından aldığı serveti giderek büyüyen Cosimo de' Medici, şehrin yönetiminde bilinçli bir şekilde öne çıkmayıp hedef haline gelmeyerek, gücünü ve saygınlığını artırır ve halkın desteğiyle rakiplerini bir bir alt ederek Floransa'da mutlak bir güce ulaşır. Aynı zamanda bir hümanist olan Cosimo, dönemin modasına uygun bir şekilde eski el yazmaları kitapların ortaya çıkmasını sağlayarak onları bir kütüphanede toplamak, şehrin güzelleştirilmesi için mimari ve sanat eserleri yaptırmak için servetini harcamaktan çekinmez. Bu amaçla birçok sanatçıyı etrafında toplar ve yaptırdığı eserler ile

onları destekler. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu tehlikesi karşısında Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmesi için yapılan konseyin toplantılarını Ferrara'dan Floransa'ya taşınmasını sağlayarak, Platon felsefesinde otorite olarak görülen Bessarion ve Gemistos Plethon gibi Bizans alimlerini Floransa'ya getirmeyi, Yunanca ve felsefe dersleri verilmeyi başarır (Strathern, 2007: 93). Böylelikle Cosimo'nun desteğiyle 1462'de, son Platon akademisinin kapatılmasından neredeyse 950 yıl sonra, Marsilio Ficino önderliğinde, dönemin birçok Floransalı hümanist ve aydınının yer aldığı Yeni Platoncu Akademi kurulur. Yeni Platoncu Akademi'de yapılan çeviriler ve çalışmalar Rönesansa fikri ve felsefi temelini verir ve farklı bir ivme kazandırır. Cosimo'dan sonra şehrin lideri olan Lorenzo de' Medici, dedesinin izlediği politikayı takip eder. Ona "İtalya terazisinin ibresi" unvanını kazandıran (Fubini, 1994: 185) politik yeteneğinin yanı sıra iyi bir şair ve felsefeci olan Muhteşem Lorenzo, dönemin neredeyse tüm önemli sanatçı, şair ve felsefecilerini sarayında ağırlar, onlarla tartışmalara girer, fikir alışverişinde bulunur. Cosimo de' Medici'nin başlattığı Floransa'daki düşünsel ve sanatsal gelişme, Lorenzo döneminde zirveye ulaşır. Floransa, Rönesansın ve Avrupa kültür dünyasının en ünlü merkezi ve başkenti haline gelir (İnalçık, 2011: 63).

İşte kültürel ve entelektüel açıdan büyük gelişmelerin ve değişimlerin yaşandığı böyle bir dönemde, 6 Mart 1475 tarihinde dünyaya gelir Michelangelo Buonarroti. Aldığı kısa temel eğitimin ardından, babasının sanatla ilgilenmesine şiddetle karşı çıkmasına rağmen, onu bu yoldan alıkoymanın imkansızlığını anlayınca ünlü ressam Ghirlandaio'nun Floransa'da bulunan atölyesine çırak olarak verilir. Fakat burada çok uzun süre kalmaz, gösterdiği eşsiz yetenekleriyle sıvrilerek daha genç bir sanatçı adayırken Lorenzo de Medici'nin dikkatini çeker ve Medici sarayına davet edilir. Lorenzo'nun 1492 yılında gerçekleşen ölümüne kadar Medicilerin sarayında kalan Michelangelo, burada bir misafirden çok, ailenin bir üyesi gibi itibar görür (Steiner, 2010: 59). Sarayda bulunan Marsilio Ficino, Pico della Mirandola, Angelo Poliziano, Sandro Botticelli, Giuliano da Sangallo gibi dönemin önemli felsefeci, şair ve sanatçı grubu ile aynı havayı solur ve Lorenzo'nun masasına onlarla birlikte oturmaya hak kazanır. Medici sarayında yaşadığı yıllar ve karşılaştığı yüksek kültür ortamı, Michelangelo'nun sanatsal, entelektüel ve edebi formasyonunun çerçevesini ve arka planını oluşturarak yaşamını, eserlerini ve sonrasında da şiirlerini derinlemesine etkileyecektir.

Şair Michelangelo

Vatikan'daki San Pietro Bazilikası'nda bulunan Pietà ve Musa heykelleri, Sistina Şapeli'nin tavanındaki ve sunak duvarındaki freskleri ile dünyanın en büyük sanatçılarından biri olarak anılan Michelangelo, o zamana dek hiçbir büyük sanatçının ulaşamadığı nicelikte ve nitelikte şiirler yazmıştır. Şiire olan ilgisi büyük olasılıkla Medici sarayında kaldığı yıllarda başlar ve ilk şiirlerini 28 yaşında iken, 1503 yılında, Floransa'da Davut heykeli ile uğraştığı dönemde yazar (Condivi, 1823: 23; Nardini, 2011: 55). Doğduğu ve yetiştiği Floransa'daki kültürel ve entelektüel ortam göz önünde bulundurulduğunda, aslında Michelangelo'nun edebiyata karşı duyduğu ilgi ve şiir yazmaya başlaması çok sıra dışı bir olay değildir. Çok yönlülük Rönesansın temel özelliklerinden biridir ve sanatçı da bu bakımdan tipik bir Rönesans insanıdır.

İlk şiirleri, özgünlükten, edebi olgunluktan uzak olmakla birlikte Michelangelo'nun büyük bir hayranlık duyduğu Dante ve o dönemin edebi çalışmalarına ve şiir anlayışına yön veren Petrarca'nın derin etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Dönemin birçok şairi Petrarca'yı taklit ederek yazar, doğal olarak Michelangelo da Petrarca'ya öykünür (Schiavone, 2013: 8). Fakat, poetik geleneğin ona sunduğu alışılmış benzetmeler ile yetinmeyip, kendine has bir şekilde, yoğun bir çabayla, bazen aynı şiiri birçok kez düzelterek düşüncelerini dizelerinde dile getirmeye çalışır. Bu açıdan Petrarca'yı taklit eden ve bu yüzden de o dönem çokça eleştirilen şairlerden ayrılır. Şiirlerinde aşkın verdiği zevk ve neden olduğu ıstırap, sevgiliye duyulan özlem, dünya yaşamının faniliği ve dini anlamda kurtuluş gibi genel konuların yanı sıra yaşamından olaylara ve duygu değişimlerine ilişkin bazı otobiyografik şiirlere de rastlamak mümkündür. Ayrıca şiirlerinin neredeyse her biri kurgusal olmaktan ziyade sanatçının düşüncelerini, duygularını ve perspektifini ortaya koyan ve iç dünyasını yansıtan bulmacanın birer parçasıdır. Bir sanatçının hem birçok görsel eser yaratması hem de çok sayıda şiir yazması bir yana, şiirleri ve görsel eserleri arasında çarpıcı paralellikler bulunması, bu paralelliklerin sanatçının ruhunun ve aklının derinliklerinde saklı duygu ve düşünceleriyle uyumlu olması Avrupa sanat tarihinde daha önce hiç gerçekleşmemiş, emsalsiz bir durumdur. Her ne kadar Rönesansın bir başka dehası olan Leonardo da Vinci de, geride notlar ve yazılı kaynaklar bırakmış olsa da, Michelangelo gibi yazdıklarına yaşamını ve duygu dünyasını yansıtmaz (Saslow, 1991: 5).

Michelangelo'nun şiir yazmaktaki amacı sadece kendini ifade etmektir. Hiçbir zaman bir şair olduğunu iddia etmez ve kendini öyle görmez. Şiirlerini, aldığı mektupların arkasına, çizim yaptığı kağıtlara ya da eline geçen bir kağıdın boş bulunduğu bir yerine, çoğunlukla başkaları okusun ya da beğensin diye değil, kendi zevki için şiir yazar

(Ryan, 1998: 3). Kendini sadece heykeltıraş olarak nitelendiren sanatçı, ana uğraşı olarak, sistemli bir şekilde ve tamamen kendini adayarak şiirlerini oluşturmaz. Yine de yaptığı her işte mükemmele ulaşmaya çalıştığından, bazı şiirlerin çok kez üzerinden geçip düzelterek kadar da şiir uğraşına önem verir.

Michelangelo, ölümünden kısa bir süre önce tüm çizimlerini yaktığından (Vasari, 2013: 353) ve aynı kağıtların üzerinde bulunan bazı şiirler de yanmış olabileceğinden tam olarak kaç şiir yazdığını bilmek mümkün olmasa da günümüze ulaşan ve kesin olarak sanatçı tarafından yazıldığı bilenen üç yüz iki şiir ve buna ek olarak bazıları bir cümleden oluşan kırk bir şiir parçası vardır (Tarsi, 2014: 7).¹

Michelangelo, poetik açıdan çok çeşitli olmasa da güçlü kaynaklardan beslenmiştir. Şiirlerinin büyük bir bölümünde, konu ve içerik bakımından Dante ve Petrarca'nın yanı sıra, hamisi olan Lorenzo de' Medici'nin, Floransa'yı bir dönem etkisi altına alan ve vaazlarını büyük bir dikkatle dinlediği Girolamo Savonarola'nın, Yeni Platoncu akademinin önemli felsefecileri Marsilio Ficino ve Pico della Mirandola'nın edebi, dini ve felsefi etkilerini görmek mümkündür (Girardi, 2006: 19). Ayrıca Tommaso Cavalieri ve Vittoria Colonna ile arkadaşlıkları yaşamına duygusal açıdan yön verirken şiirlerinin de içerik bakımından farklılaşmasını sağlamıştır. İlk şiirlerindeki Petrarca'ya öykünen yazınsal bir aşktan, Cavalieri'ye tanınması ve ona karşı duyduğu hayranlıkla birlikte daha felsefi ve platonik bir aşka geçiş görülmektedir. Vittoria Colonna ile tanıştıktan sonra ise aşk, onun maneviyatı ve dindarlığından etkilenerek, daha dini ve ilahi bir perspektifle algılanır ve değerlendirilir sanatçı tarafından.

1503 yılında, henüz 28 yaşındayken başlayan şiir uğraşı yaşamının son yıllarına, 1560'a kadar devam eder. Hiç de azımsanmayacak bir süre, 57 yıl süren bu uğraş, sanatçının yaşamındaki radikal değişiklikler, şiirindeki konu ve odak noktalarının değişmesi göz önünde bulundurularak üç ana döneme ayrılabilir (Brand ve Pertile, 2008: 260):

- 1- Çıraklık Dönemi
- 2- Olgunluk Dönemi
- 3- Yaşlılık Dönemi

Çıraklık Dönemi

Michelangelo'nun poetik çıraklık dönemi, ilk şiirlerini yazmaya başladığı tarih olan 1503 ile Tommaso Cavalieri'yi tanıdığı 1532 yılları arasını kapsar ve bu süre zarfında elli beş şiir yazar. Amerikalı araştırmacı James M. Saslow, çıraklık dönemini de 1503-1523 ve 1523-1532 yılları arası olmak üzere iki evreye ayırır (Saslow, 1991: 11).

İlk evrede yirmi şiir bulunur, yılda ortalama bir şiir. Bir şair için az sayıda olduğu düşünülebilirse de Michelangelo gibi bir sanatçının büyük sanat eserleri yarattığı bir dönem için hiç de azımsanmaması gerekir. Şiir, sanatçı için gelip geçici bir hevesten çok, yaşamı boyunca daima ilgi gösterdiği bir uğraş olur. Konu bakımından bu ilk şiirler, sonraki yıllarda yazacağı birçok şiir ile benzerlik gösterir. Aşkın verdiği sevinç veya ıstırap, yaşamın geçiciliği, ölüm gibi bilindik ana temaların dışında, yaşamından önemli ve somut olayların izlerinin bu şiirlerde daha fazla var olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Tür olarak bakıldığında ise, tüm şiirlerinde egemen olan sone, madrigal ve dörtlük formunda şiirlere rastlanılır. İtalyan aşk şiirinin vazgeçilmez formlarından biri olan "canzone" (şarkı) türünde şiirlerin hiç bulunmaması ise dikkat çekicidir (Ryan, 1998: 38). Sanatçı, şiirle uğraşmaya başladığı ilk andan itibaren kendini kısa şiir türleri ile daha iyi ifade eder ve uzun şiirler yazmayı tercih etmez. Ancak sonraki şiirleri ile konu ve tür bakımından pek bir farklılık olmasa da, özellikle olgunluk dönemi şiirleri ile karşılaştırıldığında nitelik bakımından bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Bunlardan en önemlisi özgünlüktür. Michelangelo da, dönemin diğer birçok şairi gibi, XIV. ve XV. yüzyıllarda popüler olan Petrarca tarzı geleneksel şiir anlayışından tam anlamıyla kurtulamamış, kendi üslubunu henüz bulamamıştır (Brand ve Pertile, 2008: 261). İlk şiir denemeleri olduğundan, benzetmeleri de kendine has değildir, daha çok Petrarca'nın şiirindeki ifadelere benzer: "acımasız oklar", "güzel gözler", "öldürücü bakışlar". Sadece Petrarca ve Dante gibi büyük İtalyan ozanları değil, Floransa'da o dönem geniş kitleleri vaazları ile etkisi altına alan ve sanatçının büyük bir hayranlık beslediği Girolamo Savonarola'nın karamsarlığı ve din anlayışı da bu ilk dönem şiirlerinde varlığını gösterir.

1524'ten 1532 yılına kadar yazdığı 21-55 arası şiirler çıraklık döneminin ikinci evresini oluşturur (Saslow, 1991: 14). Roma'daki zorlu ve yoğun çalışma temposunun ardından iki Medici papası X. Leo ve VII. Clemente'nin himayesinde eserlerini üretmeye devam etmek için Floransa'ya geri dönen sanatçı şiir yazmaya daha fazla zaman vermeye, ilgi göstermeye ve üzerine kafa yormaya başlar ve bunun bir sonucu olarak şiir sayısı ortalama yılda dört

¹ Bu çalışmada Michelangelo'ya ait şiir sayısı ve şiirlerin sıra sayı numaraları Enzo Noè Girardi'nin "Rime" başlıklı, 1960 yılında yayımladığı en güncel ve kapsamlı çalışmayı temel almaktadır.

şiire yükselir. İlk evreye kıyasla sadece daha üretken değil, aynı zamanda biraz daha özgündür. Konu ve tür bakımından ise bir devamlılık vardır. Sone yine en çok tercih ettiği türdür fakat az sayıda da olsa uzun şiirler yazması şiirinde bu dönemde görülen bir yeniliktir. Ana teması yine aşktır ancak bu konudaki düşüncelerinin ve tonunun çeşitliliği çok daha fazladır. Şiirlerinde aşkın odağında bir kadın vardır fakat yaşamının bu döneminde herhangi bir kadın ile duygusal bir ilişki yaşadığına dair kesin hiçbir bulgu yoktur. Dolayısıyla idealize edilmiş bir kadın figürüne duyulan aşkın verdiği mutluluğu, heyecanı, acı ve hüznü, aşkın insanda yarattığı ruh hallerini mısralarına yansıttığı düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında Michelangelo, şiirlerinde içerik ve tasvirde büyük ölçüde gelenekselidir ve çağının şiir anlayışına uyar. Bu dönem şiirlerinde üzerinde durulması gereken nokta, sanatçının aşkı ilk kez günah duygusu ve pişmanlık ile ilişkilendirmesidir (Saslow, 1991: 13). Bunda yaşlanmasının, bazı yakınlarını kaybetmesiyle ölümü daha güçlü bir şekilde duyumsamasının payı da vardır. Aynı dönemde bir taraftan aşkı ve güzelliği övdüğü ve yakından tanıdığı Yeni Platoncu felsefeye göre insanı kurtuluşa, cennete ve Tanrı’ya ulaştırabilme gücüne sahip olduğunu vurguladığı olumlu şiirler bulunurken, diğer taraftan aşkın insanı günaha sevk ettiği ve ebedi kurtuluş yolunda bir tehdit olabileceği korkusu nedeniyle yaşadığı pişmanlığı dile getirdiği aşk hakkında olumsuz duygularını ve düşüncelerini barındıran şiirler vardır. Güzelliğin ve aşkın Tanrı’ya ulaştırabileceği ya da aksine dünyevi şeylere duyulan sevginin ve bağlılığın insanı Tanrı’dan uzaklaştırabileceği konusunda yaşadığı bu derin ikilem, neredeyse yaşamının son yıllarına kadar çözümsüz, içinden çıkılmaz bir problem olarak kalır ve şiirlerinde sıkça konu edilir. Böylelikle aşk salt bir duygu olmaktan çıkıp, felsefi ve dini düşünceleri arasında kimi zaman çatışarak kimi zaman bir denge ve ahenk bularak Michelangelo’nun iç dünyasını tanıtmaya imkan sağlar. Ayrıca bu dönemden itibaren kendisinin ve genel anlamda insanın Tanrı ile ilişkisi, hem yaşamında hem de şiirlerinde git gide önemi artarak ana kaygısı olmaya başlar.

Olgunluk Dönemi

Papa VII. Clemente’nin Sistina Şapeli’nin doğu duvarına yaptırmak istediği ihtişamlı bir fresk için Roma’ya yapmaya başladığı ziyaretlerden birinde Tommaso Cavalieri’yi tanıması şiirinde yeni bir dönemin kapılarını açar. Papa Clemente’nin ölmesinin ardından 1534 yılında yerine seçilen III. Paolo, Michelangelo ile çalışmak ve “Son Yargı” adını alacak fresk projesine devam etmesini ister (Nardini, 2011: 124). Bu aynı zamanda artık yönetiminden hoşnutsuzluk duyduğu I. Cosimo’nun Floransa’sından kaçmak için bir fırsattır. Böylece hem iş hem de duygusal nedenlerle kalıcı olarak daha fazla huzur bulabileceğini düşündüğü Roma’ya taşınır. Sanatsal açıdan Son Yargı, Paolina Şapeli’nin freskleri gibi eserleri verdiği bu verimli dönem, edebi açıdan da Michelangelo’nun nitelik ve nicelik bakımından en üst noktaya çıktığı dönemdir. Bu yüzden “Olgunluk dönemi” olarak adlandırılır. 1532 yılında Cavalieri ile tanışması ile başlar ve 1547 yılında çok sevdiği arkadaşı Vittoria Colonna’nın ölümü ile sonra erer. Bu süreçte sanatçı, 56-279 nolu şiirler arasında bulunan iki yüzü aşkın şiir yazar ve şiir sayısı, ortalama yılda on dört şiire yükselmiştir. Bu grubun içinde hayatının en anlamlı ilişkilerini yaşadığı ve ona ilham kaynağı olan Tommaso Cavalieri ve Vittoria Colonna’ya, ismi geçmeyen ve kim olduğu bilinmeyen “güzel” ve “zalim” olarak nitelendirilen bir kadına ve arkadaşı Luigi del Riccio’nun yeğeni Cecchino Bracci’nin ölümü üzerine yazılan şiirler bulunur.

Tommaso Cavalieri ile tanışmasından kısa bir süre sonra ona büyük bir hayranlık ve sevgi duymaya başlar. Ona çizim üzerine dersler verir, bazı çizimlerini ve 57-107 arasındaki onun için yazılan şiirlerinden bazılarını gönderir. Cavalieri’ye duyduğu sevgi ve yazdığı şiirler oldukça tartışılır ve farklı yorumlamalara neden olur fakat Michelangelo ona duyduğu sevgiyi entelektüel bir dilde ve Yeni Platoncu felsefenin idealleri doğrultusunda şiirlerine yansıtır (Marongiu, 2014: 18). Onun hissettiklerinin bayağı duygularla, tensel zevklerle hiçbir alakası yoktur. Nitekim sanatçı, arkadaşı Donato Giannotti’nin Dante üzerine bir sohbet olarak kaleme aldığı “Dialogi: De’ Giorni Che Dante Consumò Nel Cercare l’Inferno e ‘L Purgatorio” (Dante’nin Cehennem ve Arafı Ararken Harcadığı Günler Üzerine Diyaloglar) adlı kitabında kendini “tüm insanlar içinde insanları sevmeye en fazla eğilimli” olarak tanımlar ve “ne zaman büyük değer sahip biri ile karşılaşsa onu sevmek zorunda” olduğunu hissettiğini ifade eder (Guasti, 1863: XXXI). Benzer bir şekilde 276 nolu şiirinde kendinden “tüm yaştan ve cinsiyetten insanları sevmeye uygun” olarak bahseder. Çünkü Michelangelo’ya göre dünyada algılarla anlaşılabilen güzellik, en yüce, en kutsal olan Tanrı’nın bir yansımasıdır, yani diğer bir deyişle tanrısal mükemmelliğin gölgesidir. Tanrının yarattıkları arasında en mükemmel, en büyük eseri ise insandır. Sanatçı, güzelliği algılayıp, ondaki tanrısal özü içselleştirerek güzelliğin asıl kaynağına ulaşmayı umar (Panofsky, 1972: 180). Bu açıdan bakıldığında Cavalieri’nin övülen güzelliği ve erdemleri, dolayısıyla da Cavalieri’nin kendisi, Michelangelo için tüm güzelliklerin kaynağı olan Tanrı’ya yaklaşmak ve ulaşmak için bir araçtan ibarettir. Yine de, Floransa’da Rönesansın itici gücü olan ve Rönesansa felsefi temelini veren Yeni Platonculuğun ideallerine kısmen de olsa bağlı,

dünyevi güzelliğe büyük bir hayranlık duyan "sanatçı Michelangelo" ile Hıristiyan ahlak ilkelerine ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı "dindar Michelangelo" arasındaki içsel çatışmanın varlığı şiirlerinde giderek şiddetlenir. Dünyevi güzelliğin bir yanılsama, kandırmaca olduğu şüphesi, ruhunun ebedi kurtuluşuna giden yolda bir engel olabileceği korkusu günbegün artar. Duyduğu şüphe ve korku nedeniyle Cavalieri'ye duyduğu sevgi ve hayranlığın ateşi giderek sönmeye yüz tutar fakat aralarındaki dostluk sanatçının ölümüne kadar devam eder.

Michelangelo'nun duygusal anlamda ilgi duyduğu en önemli, esas itibarıyla bilinen tek kadın soylu, iyi bir eğitim görmüş ve aynı zamanda bir şair olan Vittoria Colonna'dır. Cavalieri gibi Colonna da eski ve önemli bir Romalı ailesine mensuptur ve kocası Pescara markizi Ferrante Francesco d'Avolos'un ölümünün ardından dul kalmıştır. Kocasının ölümünden sonra kendini dini meselelere adar, manastırlarda ikamet eder ve dönemin önemli Katolik reformcularıyla zaman geçirir. Şiirlerinde de dini öğelerin ağırlığı fazladır. Michelangelo, Colonna ile 1936 yılında tanışır ve Colonna'nın henüz 57 yaşında iken gerçekleşen erken ölümüne kadar süren sıkı ve sevgi dolu bir dostluk kurar (Rolland, 1921: 82). İkili birbirine birçok mektup ve şiir gönderir. Colonna'nın entelektüel ve ruhani kişiliği sanatçıyı oldukça etkiler böylelikle hem artan dindarlığını paylaşabileceği hem de 111 nolu şiirle başlayan aşk şiirlerini esinleyen bir ilham perisi olmuştur. "Donna" (Kadın), "Signora" (Hanımefendi) ya da "Amor" (Aşk) olarak söz ettiği Colonna'ya yönelttiği şiirlerinde, Michelangelo arkadaşlıklarını ve duyduğu sevgiyi estetik ve ahlaki açıdan yüceltmıştır. Michelangelo'nun şiirlerinde Colonna'nın edebi etkisinin bulunmasının yanı sıra yaşamında da oldukça etkili olmuştur. Öyle ki 160 nolu şiirinde kendisini "ölümden yaşama geri getirerek büyük bir iyilik yapan" olarak tarif eder Colonna'yı. Cavalieri için yazdığı şiirlerde cennete giden yolun taşları Yeni Platoncu öğelerden oluşurken, Colonna için ve sonrasında yazdığı şiirlerde bu felsefi öğelerden çok, daha doğrudan bir Tanrı'ya yöneliş ve dini öğelerin ağırlığı hissedilir. Dante'nin İlahi Komedyası'ndaki Beatrice'nin rolünü Michelangelo'nun şiirlerinde Colonna üstlenmiştir adeta.

Vittoria Colonna'ya yazdığı şiirler ile aynı zamanda kim olduğu bilinmeyen, ne mektuplarında ne de hakkında yazılan biyografilerde hiçbir iz bulunmayan başka bir kadına daha şiirler yazar Michelangelo. Şiirlerin ortak noktası "güzel" ve "zalim" bir kadın için yazılmaları ve sanatçının sevgisine, isteklerine ve arzularına yanıt vermemesidir. İlk olarak Colonna'ya yazıldıkları düşünülse de daha sonra Girardi tarafından ayrı bir şiir grubu olarak değerlendirilmişlerdir (Cambon, 1985: 71). Ayrıca bu güzel ve zalim kadının varlığı hakkında hiçbir şey bilinmemesi nedeniyle, Michelangelo tarafından yaratılan hayali bir karakter olduğu ve hakkında çıkarılan dedikoduları çürütmek amacıyla şiirlerinde bir savunma olarak kullanıldığı şeklinde de yorumlanmaktadır.

Olgunluk döneminin son şiirleri "Bracci serisi"dir. Michelangelo'nun Roma'daki yakın arkadaşlarından biri olan Luigi del Riccio, yeğeni Cecchino Bracci'nin henüz 18 yaşında iken, beklenmedik bir şekilde hayatını kaybetmesi nedeniyle sanatçıdan yeğenin portresini oymasını ister. Michelangelo ise portre yapmaya karşı olduğundan bu isteği reddederek, bir heykel yerine şiirler yazarak onun anısını yaşatmayı teklif eder. Böylece hepsi 1544 yılında yazılan ve 179-228 arası şiirleri kapsayan tek ve birleşik şiir grubunu oluşturur. Kırk sekiz dörtlük, bir madrigal ve bir soneden oluşan ve "Bracci serisi" olarak adlandırılan bu şiir grubu çoğunlukla sadece ölüm, matem, yaşamın geçiciliği gibi konu bakımından kısıtlı bir çerçevede olsa da Michelangelo'nun yaşama, ölüme ve ölüm sonrası yaşama ait düşüncelerini ve bakış açısını ortaya koymasına bakımından önemlidir (Cambon, 1985: 66-67).

Michelangelo, Roma'da Cavalieri ve Colonna gibi soylu isimlerin yanı sıra Roma'dan sürgün edilen önemli politik isimler ile de arkadaşlıklar kurmuştur. Bunlardan ikisi, Luigi del Riccio ve bir yazar olan Donato Giannotti'ye şiirlerinden bazılarını okumaları ve düzeltmeleri için gönderir. 1542 yılında başlayan mektuplaşmalar 1546 yılına dek sürer ve Michelangelo'nun 1532'den sonra yazılan şiirlerinden seksen dokuz tanesi seçilerek bir seçki yayınlama fikri doğar (Costa, 2007: 214). Ancak birçok şiir üzerinde düzeltmeler yapılırsa da tamamlanamadan Luigi del Riccio'nun hayatını kaybetmesiyle şiirlerin yayınlanma projesi rafa kalkar.

Yaşlılık Dönemi

1546 ve 1547 yılları Michelangelo için hem hayatında hem de şiirinde bir değişimi işaret eder. Bu yıllarda yaşadığı iki ciddi rahatsızlığın dışında, 1546'da Luigi del Riccio'nun, 1547'de çok sevdiği Vittoria Colonna'nın ve son olarak 1548 yılında kardeşi Giovansimone'nin ölümü sanatçıyı derin bir yalnızlığa iter ve zaten duyarlı olduğu ölümü daha yoğun bir şekilde hissetmeye başlar. Yaşlanmasının da etkisiyle, hem sanatsal hem de edebi olarak verimi ciddi bir şekilde azalma gösterir. Böylelikle en fazla şiir yazdığı Olgunluk döneminden, 1548-1560 arası kapsayan "Yaşlılık dönemi"ne geçilir. 12 yıllık bu süre zarfında toplamda yirmi üç şiir yazar Michelangelo. Yılda ortalama sadece iki şiir. Bu son şiirlerinde tercih ettiği tür çoğunlukla sonedir. Konu olarak artık aşktan eser yoktur, artık tamamıyla odaklandığı konular giderek yaklaşan ölüm, dünyevi olan her şeyden vazgeçiş, geçmişte işlediği günahlar ve bundan duyduğu pişmanlıktır. Şiirlerinde ruhunun ebedi kurtuluşu ve ölümden sonraki yaşamı için

Cavalieri ve Colonna gibi herhangi bir kişinin aracılığından ya da Yeni Platoncu güzellik anlayışından söz etmez, doğrudan Tanrı'ya yakarır (Girardi, 2006: 22).

1564 yılında yaşama gözlerini yuman sanatçı, yaşamının son dört yılında ise hiç şiir yazmaz.

Hayattayken büyük çoğunluğu bilinmeyen ve bir kitap halinde yayınlanamayan şiirleri ölümünün ardından da gün yüzüne çıkmak için uzun bir süre beklemek zorunda kalırlar. Ancak 1623 yılında, kendi adını taşıyan yeğeni tarafından yayınlanırlar. Fakat yeğeni, dönemin koşulları ve Karşı Reform'un yarattığı baskıcı atmosfer nedeniyle üzerlerinde yanlış yorumlara neden olabilecek şiirler üzerinde birçok değişiklik ve düzeltme yaparak sadece yüz otuz yedi tanesini yayınlamayı uygun görür (Moroncini, 2012: 3). Böylelikle uzun yıllar boyunca tamamen Michelangelo'ya ait olmayan, üzerinde oynanmış şiirler yorumlanır. Ancak giderek artan ilgi, yapılan araştırmalar ve çalışmalar sayesinde günümüzde Michelangelo'nun var olan şiirlerinin hepsi ve orijinal halleri tüm ayrıntılarıyla okunabilmektedir.

Sonuç

Michelangelo hiçbir zaman kendini bir şair olarak görmemiş olsa da, edebi çevrelerce ve eleştirmenler tarafından gerçek bir şair olup olmadığı, ölümünün ardından yüzyıllarca tartışılmıştır. Kimileri Rönesansın en büyük sanatçılarından biri olduğundan dolayı şiirlerinin de övgü aldığını savunurken, kimileri gerçek bir şair niteliğinde şiirler yazabildiğini savunmuştur. Şiirlerinin sayısı, verdiği çaba ve sürerliği, tüm edebi üretiminin niteliği göz önüne alındığında, onun için gelip geçici bir hevesten çok başlı başına bir uğraş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim henüz hayatta iken bazı şiirlerinin bestelenmesi, dönemin Floransalı ünlü tarihçilerinden ve edebiyatçılarından biri olan Benedetto Varchi'nin Floransa Akademisi'nde sanatçının şiirleri üzerine dersler vermesi ve övgüyle bahsetmesi Michelangelo'nun bir şair olarak da kabul gördüğünü gösterir.

Her ne kadar Petrarca ve Dante gibi İtalyan edebiyatının büyük isimlerine öykünse de Michelangelo, şiirlerine bazen açık bazen girift ve üstü kapalı bir şekilde kendi yaşadıklarını, duygularını ve düşüncelerini aktarır. Yaşamadığı, hissetmediği neredeyse hiçbir şey onun şiirinde bulunmaz (Clement, 1885: 70). İşlediği ve şiirine konu ettiği kavramlar geleneksel ve alışılmış olmasına rağmen bazı sanatsal süreçleri ve öğeleri, benzetmeleri ilave ederek kendine has bir şekilde dile getirir. Bu bakımdan dönemin Petrarca taklitçisi diğer şairlerinden ayrılır. Üstelik sadece sanatsal benzetmelerle yetinmez, Sistina Şapeli'ndeki tavan freskleri, Medici Şapeli'nde bulunan "La Notte" (Gece) heykeli gibi büyük eserleri hakkında doğrudan birçok değerli bilgi verir şiirlerinde.

Michelangelo, o zamana dek çok sayıda şiir yazan ilk büyük sanatçıdır. Bir bakıma resimlerini ve heykellerini şiirleriyle konuştururken, şiirlerindeki soyut kavramları sanat eserleri ile görselleştirir ve somutlaştırır. Böylelikle görsel ve edebi betimlemeleri arasında bulunan benzerlikler, kişisel ve içsel durumunun sanat eserlerinde ve şiirlerinde var olması nedeniyle bu ikisi arasındaki ilişkiyi aydınlatabilecek ilk sanatçı olmuştur aynı zamanda.

Sonuç olarak, şiirlerine yaşadığı önemli olaylara verdiği tepkileri, duygu dünyasını ve aşk, yaşam, ölüm, din gibi temel kavramlara yönelik düşüncelerini, karmaşık bir şekilde de olsa sanat anlayışını ve eserlerinin arkasında sessiz ve gizli kalan unsurları yansıttığından hem o dönemi hem de Rönesansın büyük dehası olan Michelangelo'yu ve eserlerini daha iyi anlamak ve her yönüyle kavramak için Michelangelo'nun edebi yönü büyük önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Brand, Peter ve Pertile, Lino, haz. The Cambridge History of Italian Literature. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Burckhardt, Jacop. İtalya'da Rönesans Kültürü. Çev. Bekir Sıtkı Baykal. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2013.

Cambon, Glauco. Michelangelo's Poetry: Fury of Form. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1985.

Clement, Charles. Michelangelo Buonarroti. London: Sampson Low, Marston, Searle&Rivington, 1885.

Condivi, Ascanio. Vita di Michelangelo Buonarroti. Pisa: Niccolò Capurro, 1823.

Costa, Giorgio. "Michelangelo e la stampa: la mancata pubblicazione delle Rime". *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università degli Studi di Milano* Vol. 60 (2007), 3: 211-244.

Fubini, Riccardo. Italia Quattrocentesca. Milano: Francoangeli Edizioni, 1994.

Girardi, Enzo Noè. "Petrarca tra Dante e Michelangelo". *Italianistica: Rivista di letteratura italiana* Vol. 35, No. 3 (Eylül/Ekim 2006): 11-22.

- Guasti, Cesare. *Le Rime di Michelangelo*. Firenze: Felice Le Monnier, 1863.
- İnalçık, Halil. *Rönesans Avrupası*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- Marongiu, Marcella. "I disegni di Michelangelo per Tommaso de' Cavalieri". *Horti Hesperidum IV* (2014), 1: 12-55.
- Moroncini, Ambra. "Le rime spirituali di Michelangelo e gli affreschi della Cappella Paolina: cangiar sorte per sol poter divino". *Chorniques Italiennes* 23 (2012), 2: 1-17.
- Nardini, Bruno. *Michelangelo*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 2011.
- Panofsky, Erwin. *Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1972.
- Rolland, Romain. *Michelangelo*. New York: Duffield&Company, 1921.
- Roscoe, William. *The Life of Lorenzo de' Medici*. The sixth edition Vol. II. London: printed for T. Cadell, Strand, 1825.
- Ryan, Christopher. *The Poetry of Michelangelo*. Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, 1998.
- Saslow, James M. *The Poetry of Michelangelo*. New Haven: Yale University Press, 1991.
- Schiavone, Oscar. *Michelangelo Buonarroti: Forme del Sapere tra Letteratura e Arte Nel Rinascimento*. Firenze: Edizioni Polistampa, 2013.
- Steiner, Rudolf. *I Tre Grandi del Rinascimento*. Milano: Editrice Antroposofica, 2010.
- Strathern, Paul. *The Medici: Godfathers of Renaissance*. London: Vintage Publishing, 2007.
- Tarsi, Maria Chiara. "Per l'edizione del canzoniere di Michelangelo: il caso dei componimenti doppi e tripli". *Testo: studi di teoria e storia della letteratura e della critica* 67 (2014), 1: 7-29.
- Vasari, Giorgio. *Sanatçıların Hayat Hikayeleri*. Çev. Elif Gökteke. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.

THE LITERARY FIGURE OF MICHELANGELO BUONARROTI

Cumhur KUZU

Abstract

Michelangelo is considered to be one of the top three artists of the Renaissance period. Although he insistently claims to be a sculpture, he is also a talented painter who decorated the ceiling of the Sistine Chapel with magnificent murals, an architect who devoted his seventeen years to building the Sn. Pietro Basilica in addition to many other structures. Considering the qualifications of Leonardo Da Vinci who lived in the same period, one may think the versatility of Michelangelo is no surprise in the Renaissance period with numerous other skilful artists. Michelangelo has a unique feature which makes him different from others; his interest in literature and his poems. In order to discover the inner world of Michelangelo in particular and to comprehend the hidden emotions and thoughts, which he avoids disclosing, it is very important to know the poems of the artist or the poet, to be more precise. This study focusing on the literary side of Michelangelo and his poems aims to investigate who influenced the artist's literary style and how the artist progressed starting from his very first poems.

Keywords: Michelangelo, Renaissance, Italian Literature, poetry

